

Svinčena leta italijanske levice¹

“Ci sono tante storie di questo paese che vengono taciute e non potranno essere chiarite per una sorte di sortilegio: come piazza Fontana, come Calabresi, che sono andate in certi modi e che per ventura della vita nessuno più può dire come sono veramente andate.” (Renato Curcio)

1. UVOD

Današnja politična situacija v Italiji je praktično neprimerljiva s situacijo iz šestdesetih in sedemdesetih let, saj se je že leta 1989 tamkajšnji politični scenarij radikalno spremenil. Partito Comunista Italiano – PCI (*Komunistična partija Italije* – KPI), Democrazia Christiana – DC (*Krščanski demokrati*), Partito socialista Italiano – PSI (*Socialistična stranka Italije*), stranke, ki so skupaj zbrale preko 80% volilcev, danes ne obstajajo več, nekatere so se “prelevile”, druge popolnoma izginile. Kaj danes po vsem, kar je bilo povedanega in napisanega v in o “svinčenih letih”, še ostaja in zakaj potreba, da še enkrat osvetlimo takratno dogajanje, da se podamo na “politično ekskurzijo” na področja, ki so sprožila najbolj vnete, a hkrati najbolj neproduktivne in rušilne razprave.

Konec 60. in v začetku 70. let je italijanska demokracija dokončno prebolela vse otroške bolezni, postala je zrela kapitalistična demokracija, ki pa je bila skrajno konfliktna. Država je v tistem času

¹ Pri obravnavi snovi sem naletela na dva problema: najprej je obstajala nevarnost potapljanja v “babiloniji” časopisnih poročil, dokumentov, kongresnih aktov (vir: *www*), podatkov, ki so se med sabo tudi izključevali. Ti so predstavljali nevarnost izgubiti se v meandrih izmuzljivega in neproduktivnega naštevanja celo obrobnih pojavov. Potem pa še nevarnost neobjektivnega ocenjevanja zaradi “obremenjenosti”, ki je še danes prisotna v velikem številu rekonstrukcij tistega časa. Da bi se temu izognila, sem sledila dvojemu: na eni strani primerjavi dveh različnih pogledov italijanske levice: “institucionalne”, ki je pripadala KPI, in “antiinstitucionalne” (stranke “nove levice” in oborožena gibanja). Po drugi strani sem podatke črpala iz različnih časopisnih virov.

Tako se je okvir različnih enostranskih pozicij širil in dobil moč preseči kratkovidnost sedanjosti, ki zmore gle- dati samo skozi debele leče preteklosti.

² *Besede "terorizem" se bom v članku poskušala izogibati, saj se mi zdi preveč obremenjena z negativnim prizvokom.*

doživela kvalitativen skok: utrdila je svoje socialne temelje in republiške institucije, tako reprezentativne kot represivne; s tem se je povečala moč zlitja in absorbcije socialnih konfliktov. Za visoko ceno omejevanja svobode posameznika. Vendar pa to v javnosti ni povzročilo negativnega odziva, še več, javnost je vse to sprejemala z odobravanjem. Cena, ki jo je za to plačala levica na čelu s komunisti, je bila ogromna.

Po zloglasni izkušnji "zgodovinskega kompromisa" je KPI počasi a neustavljivo izgubljala volilne glasove, dolgotrajna negativna bilanca se je ustavila šele s transformacijo KPI v PDS. Stranke t. i. "nove zunajparlamentarne levece" vsesplošne krize, ki je nastopila po obdobju bojev, niso preživele. Njihova trdna, neizprosna, rigidna stališča so bila zanje vitalnega pomena. Naenkrat so se znašle zunaj "političnih" struktur in tako ubrale pot samoorganizacije, podtalne politike in avtonomije.

40.000 zaslišanih, 15.000 priprtih, 4.000 obsojenih; to so gole številke, cena, ki so jo morale plačati za svoje odločitve in akcije v tistih letih. Cena, ki za mnoge še vedno ni povsem poravnana.

Oboroženi boj² je zgodba zase. O oboroženi stranki (partito armato) je bilo veliko napisanega, a predvsem v smislu kronološke rekonstrukcije dogajanja, manj pa o njenem ideološkem aparatu in političnem projektu. Ta drža ni naključna. Je rezultat zloma italijanske levece kot politične stranke v odnosu do novega fenomena, nepričakovane situacije, ki je presenetila tako politike kot intelektualce. "Rdeče brigade = NOVI FAŠIZEM!", je bila enačba, ki jo je zapisala KPI (PCI) že ob prvih akcijah brigadistov.

Prav zaradi take drža so oboroženemu boju težko priznali teoretično in ideološko "dostojanstvo". Pa vendar si je treba priznati, da so bila tudi skrajna levičarska gibanja konstitutivni del pisane družine italijanske levece. Postaviti se v to pozicijo ne pomeni apriornega opravičevanja njihovih akcij. Sprejeti ta pogled pomeni samo sprejeti dejstvo in si priznati, da je šlo za izvorno politični in ne kriminalni fenomen, ki je koreninil v levičarski tradiciji.

Pisano četico italijanske levece je družilo eno upanje: da je "mitološka ura revolucije" že pred vrati. Njene poti pa so bile različne. Avtonomne struje so včasih ubrale bližnjice, da bi dosegle ta cilj. Kar je za mnoge bila samo želja, je za druge postala vsakdanja praksa.

"Kontrarevolucija kot poskus ponovne stabilizacije sistema je ravno v Italiji dobila najbolj represivno in krvavo obeležje. Medtem ko je v ostali Evropi sistem iskal ravnotežje tudi v integriranju in kooptiranju novih idej in energij (primer nemških zelenih), je v Italiji izbral golo represijo in nasilje. V tej situaciji dobi zalet organizacija, kot so Rdeče brigade, ki s terorjem in atentati pripeljejo stvari do točke, ko država s pristankom javnosti in ob polnem sodelovanju institucionalne levece razbije vse, kar je nastalo na tradicijah leta 1968. V zapor in izgnanstvo so bili tako pognani vsi poglavitni akterji in sile italijanske politične levece, ki se je oblikovala leta 1968. Tako tudi velik teoretik tega časa

Antonio Negri.” Tako o dogodkih izpred tridesetih let razmišlja Andrej Kurnik in zaključi z ugotovitvijo, da italijanska “osemdeseta označuje zmaga kontrarevolucije in spektakularno razbitje zunajparlamentarne levice”. Odtlej lahko sistem spet “razkošno razkazuje svojo na novo pridobljeno stabilnost in ravnovesje”.

³ “Evrokomunizem” je poskus združitve komunizma, socializma in demokracije.

⁴ Tedanji predsednik KPI.

2. PREDZGODOVINA

Marsikdo pozablja, da je prve vzroke za zaostreno politično situacijo v Italiji konec 60. let in v 70. letih potrebno iskati že sredi petdesetih let daleč onkraj italijanskih meja. Na prvi pogled se lahko zdi nenavadno, da je prve resnejše konflikte znotraj KPI sprožil XX. kongres KPSZ v Moskvi leta 1956. A če upoštevamo dejstvo, da se je SZ vseskozi močno trudila vplivati na evropsko partijsko politiko in to na obeh straneh železne zaves, je stvar logična. XX. kongres KPSZ je bil izhodišče, prva iskra, ki je kot v kemiji sprožila verižno reakcijo: najprej VIII. kongres KPI, potem razhajanja in različne vizije znotraj ene KPI in rojstvo italijanskih levičarskih skrajnežev. KPSZ je dejansko uživala veliko karizmo in imela močan vpliv na tedanjem evropskem partijskem zemljevidu. Kaj je bilo na XX. kongresu KPSZ tako odločilno, da je s tolikšno močjo zaznamovalo nadaljnjo usodo italijanske KP in odmevalo tudi v drugih partijah širom Evrope? Hruščev je takrat poudaril dvoje: Prvič: “Socializem je prestopil meje ene same dežele in je postal svetovni ‘projekt’, kot alternativa kapitalizmu, s katerim je mogoč ‘miroljuben soobstoj’. Samo na ta način se je mogoče izogniti novim svetovnim morijam.” Ta prva točka pomeni začetek ideje evrokomunizma³, ki je v 70. letih postala ključnega pomena za italijansko politično dogajanje, pograbile pa so jo tudi ostale evropske partije. Drugič: “Vsak revolucionarni proces ima svoje posebnosti, svojo lastno ‘nacionalno pot’, ki v kapitalističnih deželah pomeni ‘parlamentarno pot k socializmu’. Sovjetska zveza je evropskim KP dobesedno ponudila novo in drugačno opcijo, zanje je zvarila recept ‘okolju prijazne’ poti k socializmu. In tretjič – kot pika na i – za zaprtimi vrati Hruščevo “posipanje s pepelom”, ko obsodi stalinistične čistke. Seveda je Hruščev kmalu po tem “krivovernem” dejanju odletel s svojega stolčka.

Hruščeva redefinicija socializma kot “odpiranje navzven” je močno odmevala in bila eden izmed povodov za VIII. kongres KPI meseca decembra istega leta. Tu so z navdušenjem pozdravili sovjetsko vizijo novega socializma, ki mora “v različnih deželah in v različnih obdobjih ubrati drugačne poti”. S tem pa se je v italijanski levici odprla vroča razprava: pod vprašaj je bila postavljena celotna pot, ki jo je partija prehodila, in s tem celo njena lastna identiteta. Padec mita o Stalinu je pomenil dokončno ovrženje misli na revolucijo in s tem na zavzetje oblasti. Togliatti⁴ je na VIII. kongresu KPI govoril o “preobratu”, “reviziji” in “italijanski poti k socializmu”.

O prehodu iz kapitalizma v socializem ni bilo več mogoče razmišljati na enak način kot v deželah z diktaturo proletariata. "Pot v socializem bo morala postati demokratični proces. Delavski razred bo lahko pridobil na veljavi in moči samo po miroljubni poti, premiki bodo postali organski, zgodili pa se bodo lahko samo na način zveze, povezovanja in sodelovanja," je poudaril Togliatti. To je bila prva prava "sanacija" spoštovanja "samostojnih nacionalnih poti v socializem".

Za koalicijo KPI in PSI (socialisti) nastopi krizno obdobje. Socialisti se začnejo počasi približevati KD, tako se stranka dejansko prelevi iz revolucionarne v reformistično stranko. Levica, predvsem KPI, pa takoj po XX. kongresu KPSZ doživi nepričakovane pretrese. VIII. kongres KPI se je v zgodovino zapisal kot pomemben mejnik, ki je sprožil razpad KPI. Na skrajni levi strani se v stranki začne prebujati novi ekstremizem "leve levice", t. i. "nova levica", ki krene po poti neostalinistov. Ta obtoži KPI, da je z "italijansko potjo k socializmu" izdala diktaturo proletariata, v revizionizmu KPI pa zasluti pravega sovražnika revolucije.

Dva pogleda na svet, KPI in oboroženi boj, temeljita na različnih političnih vizijah in na različnih analizah kapitalističnega sistema. Raniero Panzieri, ustanovitelj revije "Quaderni Rossi" (1961–1967), postavi v letih 1960–63 hipotezo o velikem "kapitalističnem načrtu". Po njegovih besedah je to natančen strateški načrt vlade, ki hoče delavsko gibanje zapreti v kletko. "Vsak tip demokratičnega razvoja, vsako upanje v moč političnih reform italijanskega kapitalizma, so samo krinka, ki pomaga odvrniti množice od konkretnega cilja: revolucije in delavske demokracije."

Petdeseta leta v Italiji so leta velikih ekonomskih in političnih sprememb. Dežela se iz pretežno agrarne pospešeno spreminja v industrijsko deželo, podeželje se prazni, mesta se spreminjajo v moderne metropole. Val migracij je prevelik: brezposelnost narašča, tako da v začetku 60. let brezposelnost doseže tedaj vrtočlavo številko dva milijona.

Leto 1960 je zaznamovano s prvimi znaki premikov znotraj delavskih gibanj. Italija doživlja prve javne manifestacije sindikatov, na ulice pa se prvič podajo tudi neorganizirani, nesindikalizirani in "nepolitizirani" delavci in mladina industrializiranega severa, ki zahtevajo izboljšanje težkih delovnih razmer, skrajšanje delovnega časa in več prostega časa. Italija se prvič po veliki moriji 2. svetovne vojne sooči z delavcem, ki zahteva večje pravice in zavrača delo v neurejenih razmerah.

Takrat padejo prve žrtve v vrstah "militantnih komunistov". Upor proti državi postane popularen. Delavci dokažejo, da jim ni vseeno in da so lahko oni tisti, ki bdijo nad odločitvami svoje vlade, da znajo izraziti svoje mnenje tudi zunaj organizacij, sindikatov in strank. KPI dobi vlogo, ki se bo kaj kmalu pokazala kot vse bolj kontradiktorna: je legalna stranka, ki je hkrati tudi edini predstavnik množičnih

nelegalnih bojev. Vloga, ki ne more dolgo vzdrževati te dvojnosti, še manj pa hude očitke in napade, ki jih dobiva s svoje skrajne levice. Na tej točki se vzpostavi dialektičen odnos stranka – gibanje. In KPI se delavcem izneveri.

⁵ *Gianluca Re, str. 24.*

Dve leti kasneje, leta 1962, se položaj še bolj zaostri. Neenotni sindikati in politične stranke novega delavca ne obvladajo več. Delavec ne upošteva pravilnika o stavki, postavlja svoja pravila igre zunaj okvira strank, gibanj, sindikatov in organizacij. Svoje zahteve sproži direktno v tovarnah, na delovnem mestu, na avtonomen in neposreden način.

Na tisoče vse bolj besnih stavkajočih državi vrača udarec. Njihova jeza ne izbira ciljev, naperjena je proti vsem. V nasprotju s postavkami sindikatov postavljajo kot edino možno rešitev krize nasilno rušenje sistema, vseh struktur moči, tudi samih strank in sindikatov. V praksi se te zahteve kažejo kot kamenjanje, incidenti s policijo, barikade, solzilci. Same politične stranke se od dogajanja distancirajo. KPI vso odgovornost za nastalo situacijo naprti organiziranemu kriminalu, fašistom, gospostvu in policiji. Vladne stranke pa, nasprotno, obsodijo KPI za glavnega krivca uporov.

Skupine intelektualcev, zbrane okrog revij in skrajne marksistično-leninistične zunajparlamentarne skupine, ki so podobo Lenina negovale kot kult osebnosti, so neposredno napadle KPI, češ da se je očitno odpovedala marksizmu in leninizmu, diktaturi proletariata in razrednemu boju. KPI je to "odpoved" opravičevala s ciljem miru in "složnega koeksistiranja" različnih političnih vizij nasproti deklarirani vojni proti imperializmu.

Tista, ki edina razume nastalo situacijo, je nova levica, zbrana okrog revije *Quaderni rossi*. Nastalo situacijo razlaga z besedami: "Jeza in agresija teh mladih upornikov izhaja iz delovnih izkušenj in življenja, ki jim ni dalo možnosti, da bi se čutili del razredne zavesti. Ta jeza ni našla drugega načina izraza kot upor proti najbolj očitnim simbolom moči: uničevanje skupnih dobrin, družbene lastnine, in upor proti tistemu, ki je zanje prvi simbol državne moči: policiji."⁵

3. INTELEKTUALCI MARKSISTI

Kulturna delavnica levice je gotovo ena najbolj živih in plodnih jeder znotraj celotnega kulturnega diapazona v Italiji. Potreba po redefiniciji novih teoretskih instrumentov je povezala politično prakso z intelektualno aktivnostjo. Marksistični intelektualci 60. let ni več samo intelektualni "organizem" s točno začrtano potjo, ampak zahteva avtonomijo raziskovanja in eksperimentiranja. Novo nastala politična situacija kliče po teoretičnem in filozofskem redefiniranju zastarelih shem.

Po letu 1956 se napredni intelektualci začnejo zbirati okrog kulturno-političnih revij (*Quaderni Rossi*, *Quaderni Piacentini*, *Giovane Critica*, *Classe operaia*). Tu se oblikujejo nova vodstva zunajparlamente-

tarnih političnih skupin, ki s svojo lucidnostjo vedno bolj opozarjajo nase in dobivajo vse pomembnejšo vlogo v političnih debatah.

Skupna točka vseh revij je želja po izgradnji nove levice. Pojavi se potreba po razlagi in artikulaciji novih idej zunaj notranjih bojov in jalovih trenj med tokovi in skupinami znotraj posameznih strank in sindikatov. Na takšnih idejnih temeljih je Raniero Panzieri ustanovil revijo *Quaderni rossi*, v podobnem položaju pa so se znašli tudi tisti, ki, razočarani nad novo držo revizionizma KPI, niso hoteli ostati strti v primežu antistalinizma in antirevizionizma.

Pomemben prispevek k artikulaciji novih perspektiv so nove teorije Herberta Marcusa in frankfurtske šole, ki padejo na plodna tla in kmalu vzbudijo interes: kritika vladnih oblik in produkcijskih sistemov zahodnih demokracij, kritika same pojavnosti kapitalistične družbe, konkretno upanje na totalno osvoboditev človeštva. Vse to bo leta 1968 postal novi evangelij študentskih gibanj, temelječih na liberalnih in antidogmatičnih načelih novega marksizma.

Nova situacija kliče po filozofski utemeljitvi. KPI, ki se sprašuje o ustreznosti "italijanske poti k socializmu" in o tem, če je sploh še mogoče razmišljati o diktaturi proletariata, odkrije Rousseauja, ki ga tokrat prebere skozi marksistična očala. Pri njem odkrijejo temelje ljudske in nacionalne suverenosti, demokratično pot. Medtem pa se liberalnim demokratom malce drugače nasmehmeta Locke in Kant in sicer kot utemeljitelja civilne družbe.

Pojavi se Galvano della Volpe, ki utemelji novo situacijo, v kateri se je znašla KPI. Ponudi ji trdno teoretsko in filozofsko zaledje: na novo prebira Kanta, Rousseauja in skozi njiju začrta in upraviči idejo "demokratične poti k socializmu".

Drugi tak mislec je Lucio Colletti z drugačno perspektivo, perspektivo totalnega uničenja meščanske države. Poti revizionizma, ki si jo je začrtala KPI, zoperstavi povratek k revolucionarnemu marksizmu in leninizmu. V svojih razmišljanjih vselej upošteva dve osnovni drži, od katerih ne odstopa. Njegovo prvo načelo je ugotovitev, da je revolucija vedno nasilna, drugo pa, da je nemogoče biti komunist in biti hkrati proti nasilnemu prevzemu oblasti.

To je drugačna pozicija, ki jo po Collettiju prevzame zunajparlamentarna leвица. "Ne gre za preprosto menjavo vodilnega razreda," pravi, "socialistična revolucija ni predaja vojaške in birokratične mašine iz rok v roke, ampak je predaja moči neposredno v roke ljudstva". Colletti ostaja zvest leninistični tradiciji, ki jo bodo leta 1968 široke množice znova odkrile. Gre za prvo totalno kritiko političnega in socialnega reda, in za zamisel o "demokraciji od spodaj" (*democrazia dal basso*) nasproti vsakršni obliki institucije in zakoniti oblasti.

4. "I QUADERNI ROSSI"

Kot sem že nakazala, je bilo za italijansko levico, predvsem "novo" zunajparlamentarno levico v šestdesetih letih pa tudi kasneje, značilno zbiranje okrog revij in časopisov. To ni bil samo prostor soočanja in kaljenja svobodomiselnih idej, levičarskih teorij, ampak tudi najpomembnejši mediji za njihovo razširjanje. Prva številka "rdečih zvezkov" izide oktobra 1961 in kmalu dobi sloves najpomembnejše revije, tako v teoretičnem kot kulturnem smislu.

Ustanovil jo je Raniero Panzieri, potem ko je razočaran zapustil vrste socialistov in je v njem dozorelo prepričanje, da se je parlamentarna levica odrekla revolucionarnim vzgibom, da je izdala delavski razred, ki zdaj v svojem boju ostaja sam. Po njegovem prepričanju so obstajale razmere in celo potreba po redefiniciji boja proti kapitalizmu, ki ga bo v praksi izvedel delavski razred.

Panzieri je leta 1958 izstopil iz socialistične stranke, ker se ni strinjal z novimi težnjami, ki so jo dejansko vse bolj približevale desničarsko orientiranim strankam. Svoje razloge za odstop je kasneje podrobneje razložil v reviji Quaderni rossi z ostrim napadom vseh "ustaljenih" levičarskih strank, ki so po njegovih besedah "postale še najbolj podobne birokratičnim aparatom in se močno oddaljile od delavskih množic". To je bil radikalen obračun z zastarelimi koncepti političnega razreda: socialistov, komunistov in ostalih organizacij delavskega gibanja. Nasproti temu dejstvu so Quaderni rossi postavili idejo neposredne demokracije (*democrazia diretta*) kot nujnosti revolucionarnega proletariata, zamišljeni kot delavska kontrola produkcijskih sistemov. Ta cilj je treba doseči "(...) brez vsakršnega sodelovanja s kapitalizmom, ampak samo z neposrednim in direktnim bojem delavskega razreda". To je očitno nasprotje

Brigadisti na sodišču pojejo Internazionale

“demokratične poti v socializem”. Kljub radikalnim kritičnim stališčem do levičarskih strank, pa Quaderni rossi niso popolnoma prekinili komunikacije z njimi, ampak so se do njih vzpostavili v zaprt dialektičen odnos.

Quaderni rossi so delavskemu gibanju dali trdno teoretično zaledje, ki pa je še vedno dopuščalo tudi možnost raziskav, eksperimentov in novih pobud na področju delavskega vprašanja. Zaradi te odprtosti so nekateri člani uredništva (Tronti) izrazili željo po političnem angažiranju za pravice delavcev, drugi (glavni urednik Panzieri) so ji nasprotovali, češ da za to še ni realne osnove. Dve različni viziji za eno revijo sta leta 1964 sprožili rojstvo nove – Classe operaia, na čelo katere je stopil Tronti s svojo vizijo. Neposredni povod za njen nastanek pa je bila stavka v tovarni Fiat.

Konec leta 1964 umre Raniero Panzieri, vitalni center revije Quaderni rossi. Po njegovi smrti se za “rdeče zvezke” začne obdobje krize. Uredništvo bolj in bolj mika politična kariera. Nekateri se odločijo za komunistično, drugi za socialistično stranko. T.i. “povratek k partiji” se zgodi marca 1967; takrat izide zadnja številka revije. S tem se je končalo eno najbolj plodnih in “inovativnih” obdobji italijanske “nove levice”, ki je navkljub nekaterim kontradiktornostim in notranjim konfliktom imelo točno določeno avtonomno identiteto in močan intelektualni naboj.

Nanje so se kmalu naslonile avtonomne delavske skupine in predvsem študentsko gibanje. Zadosten dokaz, da je Quaderni rossi znala in zmogla mnogo pred njimi in predvsem bolje interpretirati napetosti in revolucionarno mrzlico, ki je leta 1968 tudi v Italiji izbruhnila v vsej svoji silovitosti. Tik pred smrtjo je ravno Raniero Panzieri genialno predvidel to revolucionarno leto: “Mlade generacije so nova sila svetovne revolucije, neskončen potencial, ki bo sprožil močan sunek proti svobodi in se dokončno osvobodil starih spon.”⁶

5. 1968: LETO ŠTUDENTOV

*“Quando ieri a Valle Giulia avete fatto a botte
con i poliziotti
io simpatizzavo coi poliziotti.
Perché i poliziotti sono figli di poveri (...).
Avete facce di figli di papà.
Vi odio come odio i vostri papà.
Buona razza non mente ...
Avete lo stesso occhio cattivo.
Siete pavidì, incerti, disperati
(benissimo!) ma sapete anche come essere
prepotenti, ricercatori, sicuri e sfacciati:
prerogative piccolo borghesi cari.”
(Pier Paolo Pasolini, Una storia aperta, 1968)*

Natančno definicijo študentskih gibanj je v 8. številki študentskega časopisa Zofa podal Gorazd Kovačič: "... povod vsakega študentskega gibanja je poslabšan položaj študentskega stanu, ki ga študentje navežejo tudi na kritiko širših družbenih razmer. (...) kriza celotne družbene ureditve, poslabšan položaj študentov, kritična masa študentskih aktivistov, ki gibanje organizacijsko vodijo, in študentskih intelektualcev, ki postavijo program in cilje gibanja" so predpogoji vsakega študentskega gibanja.

Tisti, ki protestira leta 1968, ni več delavec, ampak študent. Ta negotuje zaradi nemogočih razmer na takratni univerzi in izrazi svoje nezadovoljstvo zoper tamkajšnje socialne napetosti. Po vsej državi se kot plaz razširja zasedanje fakultet. Sprva v Neaplju, Pisi in Rimu, kjer v spopadih s policijo pade prvo študentsko življenje. Sledijo jim študentje v Trentu, Milanu, Genovi, Padovi. Osrednji cilj postane demistifikacija navidezne apolitične drže univerze, kjer se pod krinko znanstvene in kulturne nevtralnosti na študente prenašajo mišljenjski vzorci tradicionalnih akademskih avtoritet. Temu študentje rečejo NE! Bliskovita širitev uporov od fakultete do fakultete je kmalu ušla iz univerzitetnih predavalnic na področje "socialnega" in "političnega". Študentsko gibanje v Italiji leta 1968 je v političnem smislu združilo dve kritiki: kritiko socialnega in kulturnega sistema. Danes skoraj nepredstavljivo ostro zavračanje potrošniške družbe je vtaknilo svoj nos na vsa področja in se opredelilo tudi do problematike na mednarodnem nivoju. V istem času izbruhnejo študentski nemiri na različnih koncih Evrope: v Berlinu, Londonu, Pragi, najmočnejše pa v Parizu. Vendar pa je "pariška pomlad", imenovana Maj '68, že v mesecu dni zatrta, medtem ko se študentski nemiri v Italiji nadaljujejo in celo razširijo na delavske množice. Formira se

⁶ *Ibidem*, str. 34.

Brigadisti na sodišču

⁷ *Ibidem*, str. 38.

nova študentska levica, ki je eden najpomembnejših temeljev za nastanek Rdečih brigad. Tako študente kot kasneje brigadiste družijo ista želja po družbeni spremembi, ki se mora zgoditi na način revolucije.

Duh tistega časa je prežet s kritiko starega marksizma in z nerazumevanjem katoliške cerkve; z glasbo, Beatlesi, hipiji, slogani "make love – not war", "hočemo vse, hočemo zdaj", "bodite realisti – zahtevajte nemogoče"; mini krili in seksualno revolucijo, z željo po miru, s priznavanjem lastnih napak in napak njihovih očetov; s smrtjo Che Guevarre, Vietnamom in Kitajsko; s policijskim nasiljem in z napadi neofašistov, z boji, zapori in voljo do življenja. Z vizijo prihodnosti, ki je študentje ne samo pričakujejo, ampak jo hočejo tudi sami zgraditi.

Zasedbo Fakultete za sociologijo v Trentu vodijo študentje, ki kasneje prevzamejo pomembno vlogo v italijanski politiki: Marco Boato, Renato Curcio in drugi. Spišejo Manifest, v katerem obsodijo univerzo kot aparat v rokah kapitalizma, ki gospoduje nad srednjim in nižjim slojem. Na dan pridejo z idejo o *negativni Univerzi*:

"Univerza mora priznati potrebo po teoretični, kritični in 'negativni dialektični misli'. Univerza mora študentom ponuditi možnost razvijanja 'neracionalne', antipolitične, antagonistične in alternativne misli." Študentje izrazijo globoko nezadovoljstvo s situacijo v takratni italijanski družbi in nestrinjanje s političnimi organizacijami. Zavedajo pa se, da jim "(...)" na tej točki preostane samo ena sama perspektiva, ki se bo izkazala šele na daljši rok: oblikovanje in spodbujanje revolucionarnega gibanja nižjih slojev."⁷ V naslednjih letih bo ta misel opuščena. Na njeno mesto bo zopet stopila ostra kritika parlamentarne leve.

Na študentsko gibanje država odgovori z nasiljem: prekinja protestne shode, spraznjuje zasedene fakultete. Državni mediji pa o teh dogodkih skorajda ne poročajo. Šele po najhujšem, štiri ure trajajočem spopadu med študenti in policijo, danes znanim pod imenom "Valle Giulia" 1. marca 1968, kjer so naštehi na stotine ranjenih in obtolčenih na obeh straneh, je opaziti prvi pravi odziv, ki pa je bil predvsem na strani policije. Tako se je oglasil tudi pesnik Pier Paolo Pasolini (glej pesem na začetku poglavja). Izredna številka dnevnika *Unitá* pa stopi na stran študentov in gibanju prizna moč in sposobnost "totalne redefinicije zastarelih shem in preživelih resnic".

Čeprav so študentje dokazali, da se znajo boriti tudi s pestmi, je očitno, da jim trn v peti ni bila več policija, nad katero so se v začetku šestdesetih znašali delavci. Študentsko gibanje je bilo v prvi vrsti naperjeno proti "višjim" institucijam in avtoritetam in je težilo k širitvi in rahljanju ostro začrtanih mej italijanske demokracije in (ne)svobode. Ostra kritika birokratskega aparata, polemična drža do kompromitiranih in počasnih parlamentarnih strank, ki so sposobne samo še neplodnega taktiziranja, je zahteva po takojšnji in totalni

spremembi (Čista diskontinuiteta v odnosu do polpretekle zgodovine). V tem kontekstu je newyorški Times celotno gibanje leta '68 metaforično označil kot "britev, ki je ostro zarezala med preteklostjo in prihodnostjo".

Na tej točki se je KPI, ki se je ukvarjala samo še s svojimi notranjimi krči, spet "izkazala" kot stranka, ki ni sposobna vzpostaviti pravega odnosa do novo nastale situacije; zato jo sprva ignorira, kasneje pa se do nje distancira in jo celo obsoja. Nekateri njeni člani to držo obžalujejo, priznajo lastno nemoč in na tihem simpatizirajo z gibanjem. Ali, kot bi rekel Andrej Kurnik, "... klasična institucionalna levica je dogodke, ki so jih akterji poimenovali revolucija, odpisala z ugotovitvijo, da revolucionarna situacija ne obstaja. Zato se je partija v bojazni, da bo drugače sama žrtev represije sistema, od dogodkov distancirala in skušala po svojih močeh gasiti radikalnost študentov in mladih delavcev. To ceno je partija plačala z velikim upadom podpore na naslednjih parlamentarnih volitvah."

Prav nesposobnost komunikacije med parlamentarno levico in študentskim gibanjem je konstanta, ki ostaja živa še naslednjih deset let. Leta, ki so sledila, so bila za italijansko družbo še mnogo bolj travmatična in boleča kot je bila izkušnja leta 1968.

6. OD ŠTUDENTSKEGA GIBANJA DO URBANE GVERILE

Po letu 1968 se še vedno glasnim študentom upornikom v velikem številu pridružijo delavci. Po vzoru študentov delavci zasedejo tovarne. Zasedba Fiatove filiale v Torinu traja celih petdeset dni. Besneče množice 3. julija ni mogla ukrotiti niti policija in se je presenečena nad močjo delavskega razreda umaknila. Na javnih manifestacijah štejejo mrtve in ranjene (Pisa, Milano). Upori so bili spontani, paraliziran delavski sindikat je odpovedal,⁸ institucionalna levica pa je v želji po prihodu na oblast pogorela. To je bil naslednji korak k rojstvu mestne gverile. V letu in pol je italijansko delavsko gibanje bliskovito napredovalo in si izborilo pravice, ki jih prej v celih dvajsetih letih ni moglo doseči.

Naveza med delavci in študenti si je kot cilj zastavila tako močno organizacijo, ki bi bila sposobna dvigniti delavski razred v vsej državi, vendar se je v tej želji razdvojila. Iz te dvojnosti so že v naslednjih mesecih izšli prvi pravi levi gverilci Potere Operaio (sln. *Delavska moč*, že od 1967 tudi revija⁹, pri kateri je pomembno vlogo odigral bivši član uredništva Quaderni rossi, Toni Negri) in Lotta Continua (sln. *Nenehni bojali Boj se nadaljuje*), kmalu za temi pa še Rdeče brigade, ki postanejo daleč najpomembnejši nosilci oboroženega boja.

Kot je zapisal Andrej Kurnik, pa je v Italiji "že pred letom 1968 (...) obstajala tudi mreža tajnih neo-fašističnih militantnih organizacij in lož, ki jih je ustanovila CIA (...) takoj po koncu druge svetovne vojne

⁸ *Delavski sindikati so se v Italiji oblikovali kmalu po drugi svetovni vojni z namenom zaščiti delavski razred. Delavci so jih takrat navdušeno pozdravili in se potem strogo držali njihovih členov in pravilnikov. V šestdesetih letih pa je moč sindikatov konstantno upadala. Na koncu desetletja ni vanje nihče več verjel.*

⁹ *Leta 1969 zunajparlamentarna in skrajna levica KPI (Aldo Natoli, Rossana Rossanda idr.) ustanovi časopis Il manifesto, ki ga KPI v hipu ostro obsodi in zahteva prenehanje izhajanja (slednjega ne doseže). Razlogi za tako ravnanje so spet več kot očitni: časopis dreva v boleče rane partijskega revizionizma, na novo tudi teoretsko osmišlja delavsko gibanje in kliče po združitvi razdrobljene zunajparlamentarne levice v skupen boj proti KPI.*

¹⁰ *Prim. Kraigher, Oberil: Do you remember revolution, Zofa, št. 6.*

¹¹ *Celo poglavje je zelo podobno poglavju pod istim naslovom v članku Do you remember revolution? v 6. št. Zofe.*

z namenom, da se prepreči prihod komunistov na oblast. V okviru politike zaostrovanja oz. stabilizacije skozi destabilizacijo se že od leta 1969 vrstijo atentati, za katere je obtožena levica, kar bi dalo v državi organiziranemu kapitalu možnost, da uporabi represijo. Ta črni scenarij se je v Italiji uresničil popolnoma." Črni ekstremisti se prebudijo 12. decembra 1969 in v državni banki na trgu Fontana (Piazza Fontana) v Milanu podtaknejo prvo bombo, ki zahteva 17 življenj in več kot pet krat toliko ranjenih.

Vse organizirane teroristične skupine italijanske polpretekle zgodovine dosegajo vrtoglavo skupno število 579, od tega je bilo 484 (32 pomembnejših) levičarskih in 113 desničarskih. Mnoge manj pomembne so razpadle že v zelo kratkem času.

Tako rdeči kot črni ekstremisti so uporabljali isto metodo, t. j. oboroženi politični boj, vendar so bili njihovi prijemi drugačni. Rdeče brigade in druge levičarske organizacije niso vrgle niti ene bombe ali nastavile niti enega peklenskega stroja med množico. Vse to je spadalo izključno v domeno desničarjev, katerih namen je bil ustraševati širšo množico nedolžnih državljanov. Rdeče brigade so napadale pomembne vladne uslužbenke – "simbole države". Atentati so bili preiščeni časovno razporejeni skozi vrsto let in so zahtevali sorazmerno majhno število smrtnih žrtev. Med letoma 1969 in 1989 jih je Italija naštel 270, za 128 je odgovornost prevzela levica (za 72 Rdeče brigade, za ostale Prima linea idr.), za 115 desnica. In vendar so bila to leta, ko je levi terorizem naredil veliko močnejši vtis desni. Šlo je za vrsto posamičnih, dostikrat spektakularnih in tudi dobro reklamiranih umorov, izbranih z namenom prepričati delavski razred v proletarsko revolucijo, ki so se ji pomehkužene sile tradicionalne parlamentarne levice na čelu s komunisti že zdavnaj odrekle. Rdeče brigade so od leta 1970 izvedle 439 akcij, Prima linea (1976–1981) 101, Oborožene proletarske skupine 33. V spopadih je umrlo 68 njihovih pripadnikov (*Teleks, Terorizem v Evropi, 14. 2. 1985*).¹⁰

Te uradne številke so po mojem mnenju popolnoma nerealne, saj je Gianluca Re že samo za "prvo" leto naštel 229 atentatov. 164 jih je izvedla desnica, 2 levica, za preostalih 63 odgovornosti ni prevzel nihče, "zločinci" pa so še vse do danes neznani. To pa je bil komaj začetek akcij, ki so se nadaljevale vse do sredine osemdesetih let. Letnici 1968 in 1983 sta zakoličili enega najbolj temnih in krvavih obdobij italijanske zgodovine, ki bo v marsikaterem pogledu (nerazločljivi samomori, domnevno pod pritiskom države) še dolgo ostalo misterij.

7. RDEČE BRIGADE V LUČI DEVETDESETIH¹¹

Italijanski politični "terorizem" je skoraj izključno mestni pojav. Dobra polovica vseh "terorističnih" akcij sploh se je skoncentrirala

na tri velika mesta: Rim, Milano in Torino. V splošnem gre predvsem za pojav industrializiranega severa.

Prostorsko in časovno lociranje Rdečih brigad torej pokaže na severno Italijo med letoma 1970 in 1983 (začetki že 1968, izdihljaji do 1987). Svoj vrh so doživele v začetku sedemdesetih let, ko so državo razglasile za edinega sovražnika in s svojimi akcijami prestopile kritično mejo, ki loči levičarske skrajneže od teroristov.

Skrivnost njihovega uspeha je bila na eni strani predvsem v strogi tajnosti in vojaški organizaciji, na drugi pa v širokem zaledju simpatizerjev. V brigadirskih vrstah je stala zelo pisana četica ljudi vseh slojev in generacij. Večino so imeli seveda delavci in študenti, takoj za njimi pa uradniki, profesorji, komercialisti, politiki in pravniki, poklicni vojaki, obrtniki, brezposelni in celo kmetje ... Vendar so tudi v času največjega razmaha šteje kvečjemu 35 do 45 pravih teroristov, ki pa so lahko računali na sodelovanje številnih drugih ljudi, s katerimi so bili povezani v tajno "mrežo ali zvezo". Organizacijo je vodilo nikoli do kraja identificirano strateško vodstvo in pa t.i. izvršni komite. Hrbtenica Rdečih brigad so bile "kolone", ki so jih teroristi sami poimenovali po ubitih pajdaših, laiki pa so jih krstili po mestih: torinska, milanska, rimska kolona. Kolone so bile razdeljene na brigade. V sistemu ni bilo nobene luknje!

Posameznik je prišel med brigadirske vrste po zelo neformalni poti, preko vez in poznanstev. Preden se je popolnoma odpovedal svoji preteklosti, zažgal dokumente in spremenil ime, je moral skozi nekakšne "ideološke preizkušnje". Odločitev je bila do konca zavezujoča. Radikalna izbira, ki je zahtevala, da se odreče vsemu, kar ima, in celo tvega lastno življenje. To je bila pot brez povratka. Na tej poti se je človek spremenil v simbol, za človeka ni bilo več prostora.

Samo financiranje organizacije je mnogokrat potekalo po družbeno nesprejemljivi poti. Kradli so. Brigadirski vsakdan tudi približno ni bil zabaven. To je bilo trdo življenje, zelo malo časa za privatnost. Potovali in prevažali so se predvsem z javnimi prevoznimi sredstvi (avtobusi, vlaki), avtomobilov niso imeli. Zaradi varnosti. Živel so nikjer: čez dan na terenu, noč v stanovanjih, ki so jih najemali njihovi kolegi, na katere ni mogla pasti senca suma.

* * *

Sredi sedemdesetih je država začrtala svoj organizirani boj proti levemu terorizmu. Pri karabinjerjih in policiji so ustanovili prve posebne preiskovalne in operativne skupine; sprejeli so zakon, ki je omogočal za 48 ur pripravi vsakogar, ki se je zdel sumljiv; trajanje preiskovalnega zapore so podaljšali na 8 let. Italijansko vrhovno sodišče je kar tretjino obsodb podpisalo za teroriste. Po tem, ko so brigadisti 18. februarja 1975 osvobodili svojega "zgodovinskega voditelja" Renata Curcia iz zapore v Casal Monferratu, so začeli graditi "posebne zapore" z izrednim varnostnim režimom, ki

¹² Eden od bivših brigadistov je ob dvajseti obletnici Morove smrti v intervjuju za Repubblica meseca maja 1998 povedal drugače. Po njegovih besedah je bila ta ugrabitev, ki jo je javnost tako zelo zmistificirala, v marsikaterem pogledu odvisna od sreče. Brigadisti niso imeli ne možnosti ne sredstev, da bi svoje pripadnike urili na način kot država uri svoje specialce.

so jih odprli leta 1977. Zapori, odkoder je bilo nemogoče pobegniti, so bili opremljeni z električnimi stoli, v celicah so luči gorele po 24 ur na dan, veljali sta prepovedi obiskov in pisne korespondence.

V drugi polovici sedemdesetih let je novo vodstvo Rdečih brigad (Mario Moretti, organizator Morove ugrabitve) opredelilo kot nasprotnika predvsem krščansko demokracijo. Največja teroristična akcija v Italiji nasploh je bila ugrabitev Alda Mora, predsednika stranke Krščanskih demokratov in bivšega premiera. Po mnenju sociologa Franca Ferrarottija, ki je temeljito preučeval terorizem, je bila ta akcija "koncentrat" vseh terorističnih tehnik: zaseda, nasilje, izredno natančen strelni ogenj, ki je v nekaj minutah ubil pet spremeljevalcev, ne da bi ranił ujetnika; dolga zaporna doba, "proces", politična uporaba zločinskega dejanja in nenazadnje umor in simbolna vrnitev trupla.¹²

8. ZAKAJ JE MORO MORAL UMRETI?

Ta uspeh je v nekem smislu tudi začetek zatona Rdečih brigad. Vse realne niti tedanje italijanske politike je imel v rokah Andreotti, za njim je stal Moro, ki se je brigadistom zdel še bolj nevaren. Mora so, tako kot že mnoge druge, ugrabili z namenom vrniti ga v zameno za določene zahteve (osvoboditev 12-ih zaprtih tovarišev), ki so za državo sprejemljive samo v izrednih situacijah. Ugrabitev Alda Mora 16. marca 1978, na dan, ko bi se lahko uresničil zgodovinski kompromis, saj se je Moro pripravljal na pomemben sestanek z vodstvom KPI, je vsekakor bila izredna situacija. Vendar so se načrti izjalovili: država preprosto ni odreagirala, kot bi morala, zavlačevala je s pogajanji in bilo je očitno, da se je Mora hotela odkrižati tudi sama. Rdeče brigade so čakale do zadnjega, in ko je bilo že jasno, da politika ne bo storila ničesar, so zagrozile z umorom in se ujele v past. Celoten "sistem" Rdečih brigad je bil postavljen pod vprašaj. Ubiti Aldo Mora in s tem dokazati, kako trdna ostajajo brigadirska načela, ali ga vrniti in tvegati, da jih v prihodnosti nihče več ne bi resno jemal? Aldo Moro je bil prevelika riba; napaka je bila usodna.

Brigadistka Adriana Faranda je pripovedovala o zadnjih dnevih Morovega življenja, o grozi, ki jo je doživljala pred umorom, o absurdni situaciji, ko so vsi že dobro vedeli, "kam pes taco moli", pa so ujetnika vsemu navkljub hranili, ga celo zdravili in mu stregli po najboljših močeh. Tudi Aldo Moro se pred ugrabitelji ni zlomil. Svoje ujetništvo je prenašal ponosno, kot se za "velikega vodjo krščanske demokracije spodobi". Nobeno kolebanje in zavlačevanje ni pomagalo, nazadnje so ga "morali" ubiti. Po petinpetdesetih dneh so ga 9. maja 1978 zapustili mrtvega v prtljažniku Renaulta 4; v strogem središču Rima, vsem na očeh, natanko na polovici poti med dvema stavbama (sedežema KPI in KD), s katerima so si bili brigadisti v laseh.

9. ... IN VNDARLE SE JE V TEM POPOLNEM SISTEMU POJAVILA NAPAKA!

Ne samo, da z ugrabitvijo niso dosegli, kar so hoteli, se pravi, niso "zadeli v srce" ne države ne namišljenega multinacionalnega imperija, niti niso izsilili priznanja političnih sil. Pokazalo se je, da levi terorizem pravzaprav ne ve, kaj hoče. Teroristi, ki so se nekoč predstavljali kot romantiki, ki so "proletarsko" razlaščali samopostrežbe in banke, so se vse bolj kazali kot izgubljeni, ki so s svojo politično propagando čedalje teže prikrivali zločin zaradi zločina, ubijanje zaradi namišljenih ciljev (*Teleks, Terorizem v Evropi, 14. 2. 1985*).

Rdeče brigade so šolski primer terorističnega gibanja s piramidno strukturo, ki se je sesulo samo vase. Njihova družbena analiza, ki je temeljila na strogem marksizmu, delno leninizmu, in ki je v sedemdesetih še dajala trdnost, se je v osemdesetih izkazala kot okostenela in napačna. Oboroženi boj naj bi ohranjal moč delavskega razreda navkljub naraščajočemu tehnološkemu razvoju. Delavci, njihovo večmilijonsko zaledje, so postali tehnološki višek, brez upanja v proletarsko revolucijo.

Rdeče brigade so tako konec sedemdesetih let naglo začele izgubljati zaledje, simpatizerje, ljudi, ki so mislili, da je terorizem lahko koristna oblika družbenega protesta. To je teroristično gibanje, t. i. "oboroženo stranko", prizadelo bolj kot karkoli drugega. V ožjem organizacijskem smislu pa so (naj bi!) Rdeče brigade in Primo lineo pokopali t. i. "skesani teroristi", ki so (naj bi!) začeli dajati podatke policiji. Skesancem so (naj bi!) sodniki na osnovi novih zakonov močno znižali kazni. ... A vprašanje "skesanih teroristov" ostaja odprto: Rdeče brigade so v nekem intervjuju (*Espresso, 1981*) odločno zanikale njihov obstoj. Trdile so, da je to navadna izmišljotina države, samo ena od strategij boja proti terorizmu.

Zdaj se samo po sebi ponudi vprašanje, kako to, da so se akcije nadaljevale še dolgo potem, ko se je že vedelo, da so brez smisla? Rojstvo Rdečih brigad je sovpadlo z letom 1968: študentje so množično demonstrirali, v zraku je visela močna želja po spremembi, vse je dišalo po revoluciji in Rdeče brigade so ji dale možnost in vztrajale še dolgo potem, ko je bilo jasno, da jo je čas že povozil. Čisti fanatizem, torej.

10. KJE JE BILA NAPAKA?

Če hočemo odgovoriti na to vprašanje, si moramo najprej zastaviti neko drugo vprašanje: vprašanje brigadirske "filozofije" in morale.

Susanna Ranconi, ki je leta 1975 zapustila Rdeče brigade in ustanovila organizacijo Prima Linea, je svoje stališče tega vprašanja izrazila z naslednjimi besedami: "Politika lahko zahteva in zagovarja akcije, ki niso nujno etično opravičljive." Urbana gverila vztraja na

¹³ *Gambisti so (bili) pripadniki italijanske mestne gverile, ki so mimoidoče – a ne kogarkoli! – streljali v kolena. Odtod tudi njihovo ime: it. gamba = sl. noga.*

odprtosti meje med političnim in moralnim. V smislu samoobrambe. Tudi Adriana Faranda razmišlja podobno; gambistična oblika boja¹³ je zanj popolnoma sprejemljiva in legitimna.

ZDA so bile za Rdeče brigade simbol demokracije, ki ubija; vendar pa njihov cilj ni bila diktatura po vzoru Sovjetske zveze. Gnala jih je predvsem želja po socialni spremembi. Prihodnost svoje države so razumele kot simbiozo dvojega: komunizma in demokracije. A ta lepa vizija je bila vendarle zgrešena, morda v ideološkem smislu.

Druga napaka je bila v socialni analizi. Državo so si predstavljale kot nekakšen stroj, inteligentno mašino z vitalnimi centri. Približno tako še danes razmišljajo vse levičarske stranke v Italiji.

Brigadisti so bili povsod. Na cestah, po tramvajih, v kavarnah. Gibali so se neopazno, vedno v civilu, za pasom pa so skrivali pištolo. Predvsem za samoobrambo. Samo redkokdaj pa so tudi sprožili in ubili v imenu najvišjega ideala – revolucije. Bilo je nasilno. Bilo je nujno. Cilj posvečuje sredstva. A takšne metode boja so preveč radikalne: nasilje še nikoli ni porodilo ničesar dobrega. Odprta je bila velika rana, ki je nekomu vzela življenje.

Vprašanje političnega umora je vendarle nekaj popolnoma drugega kot demonstracija na cesti, ki je zgolj in izključno zahteva po reformi. Cilj političnega umora je zrušenje države, je zahteva po totalni spremembi. Za njim stoji celotna organizacija, ki načrtuje in razmišlja, upošteva različne perspektive. Za njim stoji vsa mestna gverila, ki poseduje orožje. Na tej točki se pokaže razlika med terorizmom in oboroženim bojem. Razlika je očitna.

11. ŽENSKÉ V OBOROŽENEM GIBANJU

Ženske so predstavljale kar četrtno vseh levičarskih teroristov v Italiji, kar je občutno večji procent od vseh žensk, ki so se v italijanski politiki kdajkoli udeleževale po uradni in družbeno sprejemljivi poti.

Združene so bile pod zvanečim imenom *Collettivo femminista Comunista (Združenje ženskih komunistk)*. Brigadisti so svoje krstili za *Donne militanti delle Brigate rosse (Oborožene ženske Rdečih brigad)*.

To je bila revolucija ženske. Ženske so se v ilegalo in v oboroženi boj podale z enako strastjo kot moški. In vendarle svoje ženske narave niso mogle zanikati, zato so vsako krivico doživljale kot ženske. Življenje je zanje vendarle bila vrednota, zato so težje ločile individualno bitje (etika, pogojno ženski pol) od političnega bitja (cilj posvečuje sredstva, pogojno moški pol). Na tej točki so mnoge padle, saj jim možnost artikulacije ni bila dana.

Zaradi nevarnosti izgube lastne individualnosti so se morda čutile degenerirane. Tudi Adriana Faranda je brigadirske vrste zapustila mnogo prej, kot jo je našla policija in jo odpeljala za rešetke.

12. KJE SO IN KAJ POČENJAJO BRIGADISTI DANES?

V osemdesetih letih je bilo gibanje razbito. Aktivisti so množično odhajali v zapore. Aretiranih je bilo okoli 6000 teroristov (od tega 911 brigadistov, 923 pripadnikov Prime linee) in preko 10.000 njihovih simpatizerjev, ki so bili kasneje oproščeni zaradi pomanjkanja dokazov. 212 jih še vedno sedi, 77 dosmrtno. Približno 150-im je uspelo ubežati in danes živijo zunaj Italije.

Adriana Faranda je danes poklicna fotografinja, drugi so pesniki, pisatelji, založniki (R. Curcio), programerji. Nekateri so se zagrenjeni umaknili v osamo (Fagiolini).

Adriana je dvignila roke. "Rdeče brigade je povozil čas," pravi, "in zato ni več smisla za podobne akcije!" Vendar pa je v svojem bistvu ostala ista, z istim občutkom upora proti nepraviciam družbenopolitičnega sistema, z istimi ideali. "Svinčena leta" se ne bodo več vrnila. Pa tudi zgodovinskega kompromisa med levico in desnico ne bo.

Danes se italijanska mladina (tisti, ki so bili rojeni okoli leta 1968) srečuje z drugačnimi vprašanji, s problemom politične identifikacije, katerega njihovi starši še niso poznali. Nova generacija je generacija z malo manevrskega prostora, ki ne vidi več jasne ločnice med levico in desnico, kar je ravno posledica medijske politike v osemdesetih letih.

Renato Curcio (intervju za *Espresso* 20. 5. 1994) je že v ječi zbiral vse potrebne podatke, jih kasneje obdelal in izdal pri svoji založbi Curcio Editori v zbirki "Progetto memoria" – un libro per non dimenticare ("Projekt spomin" – knjiga, da ne bi pozabili)¹⁴. Seveda se lahko vprašamo, ali je Renato Curcio lahko sposoben objektivnega pogleda, saj vemo, da je bil ta isti Curcio, ki je danes založnik, včasih ustanovitelj in idejni vodja RB, in je 15. junija 1975 v spopadu zaradi ugrabitve "kralja vermuta" Vittoria Gancia izgubil ženo Margherito Gagol.

13. ZGODBE ŠE NI KONEC!

Dve točki iz strategije Rdečih brigad še posebej bodeta v nos. Naj najprej omenim tisto, ki bi po kronološkem zaporedju sodila na drugo mesto, saj je samo posledica prve: njihov cilj je bil razkrinkati leporečenje in fasado takratne italijanske vlade, ki se je izdajala za demokratično in miroljubno vladarko, ali kot bi rekel *Steven Kurtz*: "Teroristične akcije naj bi prisilile zatiralca – vlado, da pokaže svoj pravi obraz ekstremne avtoritete." Štiri tisoč aretiranih, deset tisoč zaslišanih v obdobju dvajsetih let. Številke, ki se v rokah Rdečih brigadistov pokažejo kot zelo servilen podatek ...

Status političnih zapornikov, ki ga je vlada pripadnikom Rdečih brigad že od začetka odrekla, je bil in ostaja eden glavnih ciljev njihovega boja. ... Toni Negri se je po štirinajstletnem političnem

¹⁴ Prva knjiga, v kateri so obdelana vsa pomembnejša oborožena gibanja italijanske levice, je izšla 1994. leta. Tega projekta se je lotil predvsem zato, ker use do takrat te problematike ni še nihče zares obdelal. Čeprav se je o njej mnogo pisalo, je to prvi poskus po strokovni plati umestiti terorizem sociološko, politično in zgodovinsko. Progetto memoria je knjiga, ki ji je to skoraj uspelo. Vprašanje terorizma v Italiji je danes še kako aktualno in zaradi določene časovne distance je analiza tega pojava lahko bolj objektivna. Kakorkoli – knjiga je zunaj. Pomembno delo, saj je opremljeno z vsemi prepotrebnimi statističnimi podatki, grafikoni in tabelami.

azilu iz Francije vrnil v Italijo obsojen; iz teoretika je spet postal *tovariš* v mesu in krvi. Tistim, ki jim ni uspelo ubežati, dobiti azil, tistim, ki iz političnih razlogov še sedijo po italijanskih zaporih, velja vrnitev Tonija Negrija. Dejanje iz solidarnosti. Danes tovari isto breme kot vsi, ki so v zaporu še iz časov ugrabitve Giovannija D'ursa, ki so ga (po verziji Rdečih Brigad, *Espresso*, 1981) ugrabili, ker je imel dostop do tajnih listin o transferju "in o metodah psihične in fizične destrukcije" zapornikov. Takšni vladni ukrepi naj bi preprečili formiranje komitejev akcije v zaporih in zaustavili politizacijo podaljšanja pripora.

Zahteve Rdečih brigad po zaprtju zapora Asinora in izpustitvi osumljenih teroristov, obolelih za rakom, še najbolj očitno žugajo vladi in ji molijo pod nos njene lastne represivne metode, s katerimi se "demokratsko in legalno" odziva na teroristično situacijo. Tej ekstremni avtoriteti pljuvajo v obraz. Hkrati pluvajo, seve, tudi v lastno skledo, saj so zapore in represivne ukrepe vlade izzvale predvsem same.

Vlada torej nedovoljeno varuje predvsem samo sebe, in ne ljudi, ki so jo volili, Rdeče brigade pa nedovoljeno varujejo svoje tovariše v zaporih. Tako si stojita nasproti dve obliči ekstremne avtoritete, kar je neizpodbiten dokaz nasilja kot konstitutivnega elementa vlade. Vprašanje tega nasilja, ki navadno rezultira v smrti, je seveda nadaljevanje zgodbe, za katerega je na teh straneh premalo prostora.

Rdeče brigade so svoje ideje bistveno izrazile s strateškim prijemom, ki po kronološki logiki sodi na prvo mesto. Gre za predstavo o vladi kot o mašini z vitalnimi centri, z ljudmi, ki so življenjski vozli vladne organizacije. Ubiti človeka po tej logiki pomeni razvezati vozle in ustvariti prazen prostor. Zakaj se torej vlada ni odzvala na ugrabitev Alda Mora? Se ni bala, da bi vladna mreža razpadla? Vsekakor drži, da z Morom Rdeče brigade niso ugrabile simbolnega naziva, ki ga je nosil. Simbol je ostal na istem mestu, kjer ga je Aldo zapustil, postal je celo kost, po kateri so se cedile slinice še desetim drugim strankarskim veljakom. Neupoštevanje simbolne ravni ali enačenje simbola z mesom, ki ga nosi, je metodološko načelo, ki je veliko bolj primerno za rušenje neformalnih organizacij, Rdečih brigad na primer. Postati njihov član je pomenilo "postati simbol in ne več človeško bitje"! Redukcija človeka na simbolno bitje nasprotniku omogoča ubiti dve muhi na en mah. To je spreobrnjena logika. Predaja oblasti proletariatu na način Rdečih brigad se je v podporo spreobrnjeni logiki Marsove zapuščine začela zgoraj. Marx in Engels sta v prvem koraku družbene akcije ustanovila Internacionalo in njen simbolni sistem, ki bi ji sledila pravzgoja in tej revolucija.

Antonio Negri se je s svojim povratkom v Italijo uprl tej spreobrnitvi. Postati tovariš pomeni tovoriti isto breme, ostati Negri pomeni napisati drugo knjigo.

Stranke in sindikati – kratice:

PCI – Partito comunista Italiano. Komunistična partija Italije (KPI)

PSI – Partito socialista Italiano. Socialistična stranka Italije

DC – Democrazia cristiana. Krščanski demokrati (KD)

MSI – Movimento sociale Italiano. Socialno gibanje Italije (fašisti)

PDS – Partito democratico socialista. Socialdemokratska stranka

SIDA – sindacato automobilistico aziendale

LITERATURA:

- RE, GINALUCA: *Aperti del dibattito teorico e politico nella sinistra italiana durante gli anni 60 e gli anni 70*, <http://www.taonet.it/77web/indtesi.htm>
- NEGRI, ANTONIO (1984): *Delavci in država, Gospodarstvo in sabotaja, Marx onkraj Marxa*, Krt 22, Ljubljana.
- NEGRI, ANTONIO (1998): *“Between ‘historic compromise’ and terrorism”*, *Le monde diplomatique*
<http://www.clarence.com/memoria/stragi.htm>
<http://www.notizia.it/notizia/980316/news/01.html>
<http://www.citinv.it/pubblicazioni/AVVENIMENTI/AVVE34.HTML>
<http://www.repubblica.it/online/dossier/moro.html>
<http://www.geocities.com/Paris/Bistro/6677/morop2.html>
- KOVAČIČ, GORAZD (1998): *“Študent upornik?”*, študentski časopis Zofa, št. 8, Ljubljana.
- ALEKSIC, JELENA (1998): *“Začetki evrokomunizma”*, študentski časopis Zofa, št. 6, Ljubljana.
- KRAIGHER, A., OBERIL, C. (1998): *“Do you remember revolution?”*, študentski časopis Zofa, št. 6, Ljubljana.
- KURNIK, A. (1988): *“Maj 68 – začetek konca oziroma kaj ima generacija devetdesetih z generacijo 68”*, *Radio Študent*, *Retrovizor*, 24. 5. 1998, Ljubljana.
- “Terorizem v Evropi”*, *Teleks*, 1985.
- “Ženske v oboroženem gibanju”*, okrogla miza v organizaciji festivala Mesto žensk, oktober 1997.
- ROSSANDA, ROSSANNA (1998): *“Slab spomin”*, *El Pais*, prev. Jadran Sterle.